

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΒΑΣΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

2.1 Ιστορική Αναδρομή

Σε ένα άρθρο με μεγάλη επιρροή, ο Nicholas Kaldor (1961) διετύπωσε τη σκέψη ότι ένας θεωρητικός οικονομολόγος θα πρέπει να ξεκινάει την έρευνα ενός προβλήματος από ένα περιληπτικό κατάλογο γεγονότων και πραγματικών παρατηρήσεων σχετικών με το πρόβλημα αυτό. Ο Kaldor ήθελε ο κατάλογος αυτός, τον οποίο και ονόμασε "βασικά χαρακτηριστικά" (stylized facts), να επικεντρώνεται σε γενικές τάσεις των σχετικών πραγματικών δεδομένων.

Με βάση ένα τέτοιο κατάλογο, ο θεωρητικός οικονομολόγος μπορεί να διατυπώνει υποθέσεις και να κατασκευάζει υποδείγματα που να εξηγούν αυτά τα *βασικά χαρακτηριστικά* του υπό εξέταση οικονομικού φαινομένου. Ο Kaldor πρότεινε την μέθοδο αυτή, γιατί πίστευε ότι χωρίς την καθοδήγηση από βασικά χαρακτηριστικά ο θεωρητικός οικονομολόγος που ασχολείται με τα αρχικά στάδια ανάπτυξης μιας θεωρίας, είναι σαν την τυφλόμυγα. Πολύ θεωρητική δουλειά στα οικονομικά έχει βασισθεί στη μεθοδολογική αυτή προσέγγιση του Kaldor.

Ο ίδιος ο Kaldor, μάλιστα, στο σχετικό άρθρο του παρουσίασε τα βασικά χαρακτηριστικά της οικονομικής μεγέθυνσης, σε μία προσπάθεια του να θέσει κανόνες στη θεωρητική διαμάχη που είχε ξεσπάσει εκείνη την περίοδο μεταξύ Cambridge England, και Cambridge Massachusetts, αναφορικά με τη θεωρία της οικονομικής ανάπτυξης.¹

Στα βασικά χαρακτηριστικά της αναπτυξιακής διαδικασίας που διατύπωσε ο Kaldor, αργότερα ο Paul Romer (1989) και άλλοι προσέθεσαν και ορισμένα άλλα.

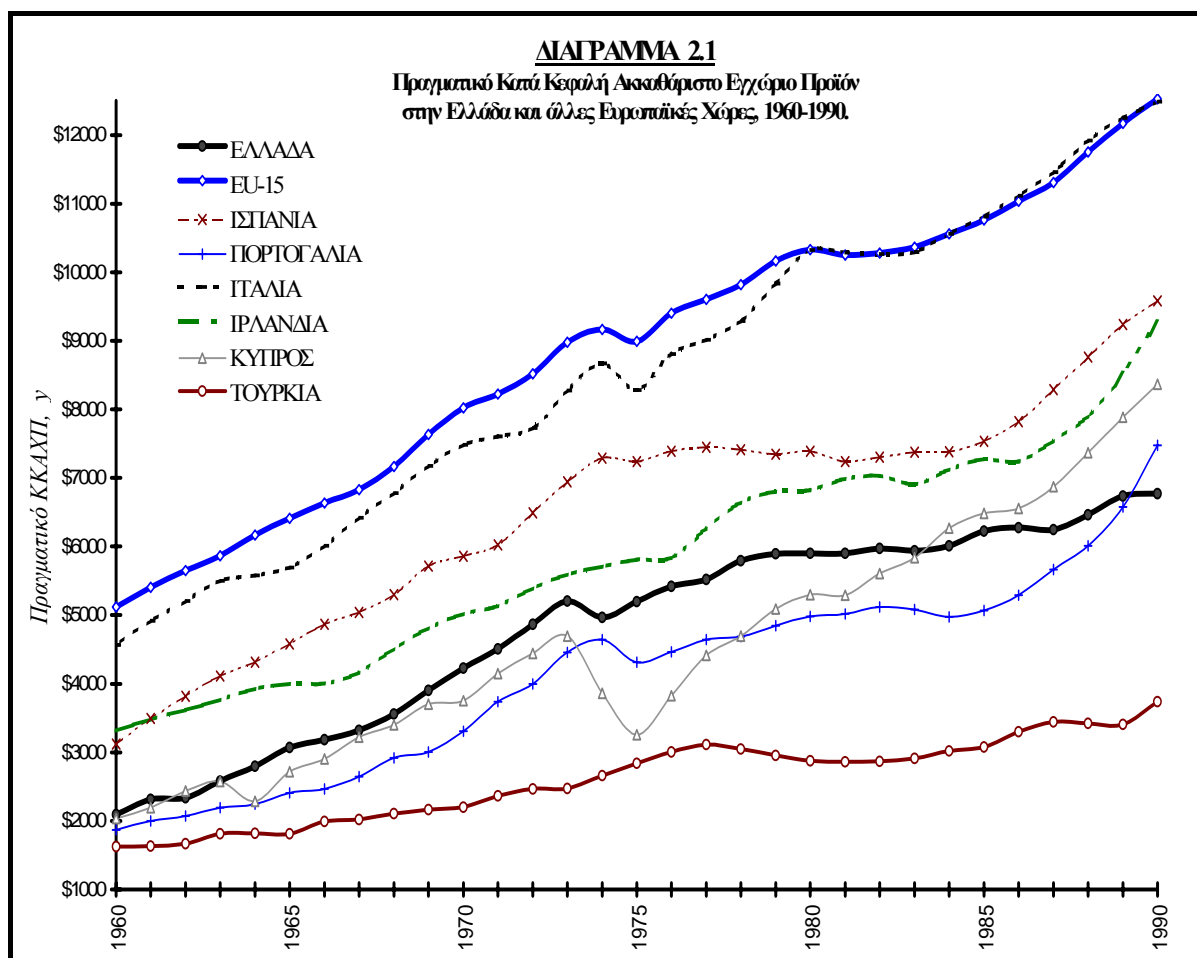
¹ Η διαμάχη αυτή είχε κυρίως να κάνει με τη φύση του κεφαλαίου. Στο θέμα αυτό θα επανέλθουμε αργότερα.

2.2 Τα Βασικά Χαρακτηριστικά της Οικονομικής Μεγέθυνσης κατά τον Kaldor

Με βάση στοιχεία από μερικές από τις πιο οικονομικά ανεπτυγμένες χώρες, ο Kaldor (1961) χαρακτήρισε την οικονομική τους μεγέθυνση με τα ακόλουθα έξι *βασικά χαρακτηριστικά* (stylized facts):

- (i) Το προϊόν ανά εργαζόμενο αυξάνει διαρκώς.
- (ii) Το φυσικό κεφάλαιο ανά εργαζόμενο αυξάνει διαρκώς.
- (iii) Ο λόγος κεφαλαίου-προϊόντος παραμένει σταθερός.
- (iv) Το ποσοστό απόδοσης του κεφαλαίου παραμένει σταθερό.
- (v) Τα μερίδια του συνολικού εισοδήματος που αντιστοιχούν στο κεφάλαιο και την εργασία παραμένουν σταθερά.
- (vi) Υπάρχουν μεγάλες διαφορές μεταξύ του ρυθμού αύξησης της παραγωγικότητας από χώρα σε χώρα.

Αναφορικά με το χαρακτηριστικό (i) παραθέτουμε το Διάγραμμα 2.1, όπου αναπαριστάται η πορεία του πραγματικού ΚΚΑΧΠ μεταξύ των ετών 1960 και 1990 για την Ελλάδα, για την Ευρωπαϊκή Ένωση και για ορισμένες άλλες χώρες που φέρουν ενδιαφέρον για την Ελλάδα.

Το μεν βασικό χαρακτηριστικό (ii) έπεται των κυρίων γνωρισμάτων (i) και (iii). Το δε βασικό χαρακτηριστικό (iv) έπεται των κυρίων γνωρισμάτων (iii) και (iv). Με μοναδική ίσως εξαίρεση το (v), όπου βλέπουμε μία πτωτική τάση στο μερίδιο του κεφαλαίου, τα βασικά χαρακτηριστικά του Kaldor φαίνεται να εξακολουθούν να χαρακτηρίζουν εν γένει τη διαδικασία της οικονομικής μεγέθυνσης των περισσότερων χωρών, ακόμη και στις μέρες μας.

Παρατήρηση: Το βασικό χαρακτηριστικό (i) παρουσιάζεται πολλές φορές στη βιβλιογραφία ως: "Το προϊόν ανά εργαζόμενο αυξάνει διαρκώς με ρυθμό μεταβολής που παραμένει σταθερός κατά τη διάρκεια μεγάλων χρονικών περιόδων". Όπως, όμως, έχουμε ήδη επισημάνει εξετάζοντας τα στοιχεία των Heston & Summers, και όπως άλλωστε φαίνεται στο σχετικό πίνακα του

Κεφαλαίου 1, οι μέσοι ρυθμοί μεταβολής του προϊόντος ανά εργαζόμενο που αντιστοιχούν σε διαφορετικές μεγάλες χρονικές περιόδους της ίδιας χώρας, διαφέρουν σημαντικά. Κατά συνέπεια, ορθή και συμβατή με τα πραγματικά δεδομένα είναι η διατύπωση του (i) που χρησιμοποιούμε ως ανωτέρω.

Όπως έχει ήδη υπονοηθεί, η Θεωρία της Οικονομικής Ανάπτυξης αναπτύχθηκε περί τα τέλη της δεκαετίας του 1950 και εφεξής, με αφετηρία και βάση τα χαρακτηριστικά του Kaldor.

Στο σημείο αυτό, θα αναρωτιέται ίσως κανείς τι συμβαίνει με την Ελληνική οικονομία. Όπως και άλλες οικονομίες, οι Ελληνική οικονομία δεν παρουσιάζεται να είναι *απόλυτα* συμβατή με τα βασικά χαρακτηριστικά του Kaldor.² Εντούτοις, για λόγους που θα γίνουν σαφείς αργότερα, είναι σκόπιμο να ξεκινήσει κανείς θεωρώντας τα βασικά χαρακτηριστικά του Kaldor σαν τη ‘λυδία λίθο’ της μελέτης και ανάλυσης της Θεωρίας της Οικονομικής Ανάπτυξης. Οι δε διαφορές της Ελληνικής οικονομίας, καθώς και των άλλων οικονομιών, από τα βασικά χαρακτηριστικά του Kaldor, μπορούν να αναλυθούν και να ερμηνευθούν πιο αποτελεσματικά αφού προηγηθεί η ανάπτυξη και μελέτη εκείνου του τμήματος της Θεωρίας που εξηγεί τα βασικά χαρακτηριστικά του Kaldor.

Παρατήρηση: Όσο και αν εκ πρώτης όψεως φαίνεται παράξενο, υπάρχουν πολλές θεωρίες που είναι συμβατές με τα βασικά χαρακτηριστικά του Kaldor. Για το λόγο αυτό, πολλοί οικονομολόγοι άρχισαν περί τα μέσα της δεκαετίας του 1980 να εργάζονται στην αναγνώριση και αποτύπωση και άλλων βασικών χαρακτηριστικών της οικονομικής ανάπτυξης. Οι προσπάθειες αυτές έχουν παρουσιασθεί ωραία από το Paul Romer (1989).

2.3 Τα Επιπλέον Βασικά Χαρακτηριστικά του Romer

---

² Βλέπε Δημέλη, Κολλίντζας & Χριστοδουλάκης (1996).

Επισκοπώντας τις διάφορες εμπειρικές έρευνες περί της οικονομικής ανάπτυξης, ο Paul Romer (1989) προσέθεσε πέντε ακόμη βασικά χαρακτηριστικά σε εκείνα που είχε διατυπώσει ο Kaldor. Αυτά τα πρόσθετα χαρακτηριστικά είναι τα ακόλουθα:

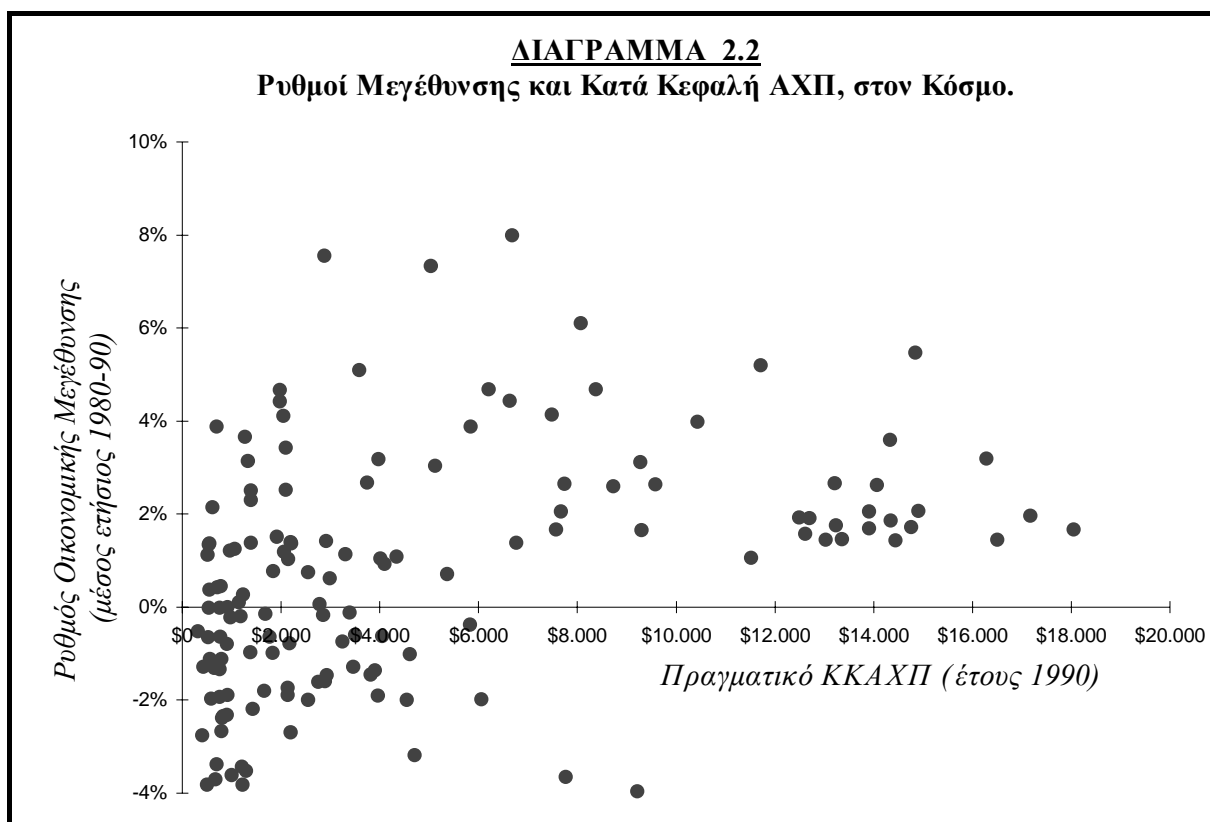
- (vii) Όπως προκύπτει από μελέτες διαστρωματικών στοιχείων, ο μέσος όρος του ρυθμού οικονομικής μεγέθυνσης δεν συσχετίζεται με το κατά κεφαλή εισόδημα. Οι φτωχές χώρες έχουν τους χαμηλότερους ρυθμούς οικονομικής μεγέθυνσης, οι πλούσιες έχουν τους επόμενους μεγαλύτερους ρυθμούς, ενώ οι χώρες μέσου εισοδήματος έχουν τους υψηλότερους ρυθμούς.
- (viii) Η αύξηση του όγκου του εξωτερικού εμπορίου συσχετίζεται θετικά με το ρυθμό αύξησης του κατά κεφαλή προϊόντος.
- (ix) Ο ρυθμός αύξησης του πληθυσμού συσχετίζεται αρνητικά με το επίπεδο του κατά κεφαλή εισοδήματος.
- (x) Οι ρυθμοί μεγέθυνσης των συντελεστών της παραγωγής δεν είναι αρκετά μεγάλοι για να εξηγήσουν πλήρως τους αντίστοιχους ρυθμούς μεγέθυνσης του προϊόντος σε όρους της νεοκλασικής συνάρτησης παραγωγής.³
- (xi) Τόσο οι ανειδίκευτοι όσο και οι ειδικευμένοι εργαζόμενοι τείνουν να μεταναστεύουν προς χώρες υψηλού εισοδήματος.

Αναφορικά με το χαρακτηριστικό (vii) παραθέτουμε το Διάγραμμα 2.2, όπου απεικονίζονται οι διαφορετικοί συνδυασμοί κατά κεφαλή προϊόντος (ΚΚΑΧΠ στο έτος 1990) και ρυθμού οικονομικής μεγέθυνσης (μέσος ετήσιος ρυθμός στη δεκαετία 1980-90) για όλες τις χώρες των Heston & Summers (1994). Από το Διάγραμμα αυτό μπορούμε αμέσως να διαπιστώσουμε την έλλειψη

---

³ Το βασικό χαρακτηριστικό αυτό θα γίνει κατανοητό μετά την μελέτη της νεοκλασικής συνάρτησης παραγωγής, η οποία χαρακτηρίζεται από σταθερές αποδόσεις κλίμακας ως προς το σύνολο των παραγωγικών συντελεστών. Αναφέρεται δε στη μεγέθυνση της *συνολικής παραγωγικότητας των συντελεστών* (total factor productivity growth), ήτοι στο λεγόμενο 'κατάλοιπο του Solow' (Solow's residual).

στατιστικά σημαντικής συσχέτισης μεταξύ του ρυθμού της οικονομικής ανάπτυξης και του επιπέδου του κατά κεφαλή προϊόντος. Όλα δε τα άλλα χαρακτηριστικά μπορούν να αναγνωρισθούν με προσεχτική μελέτη των στοιχείων των Heston & Summers που παρατίθενται στον Πίνακα 1.1 του Κεφαλαίου 1.

Παρατήρηση: Πέρα από τα χαρακτηριστικά του Kaldor και του Romer, άλλα βασικά χαρακτηριστικά της οικονομικής ανάπτυξης θα παρουσιασθούν και αναλυθούν αργότερα, όπως κρίνεται αναγκαίο από την ανάπτυξη της Θεωρίας.

Παρατήρηση: Όπως φαίνεται και από τα Διαγράμματα που ακολουθούν, η αύξηση του ΚΚΑΧΠ, καθώς και των άλλων σχετικών οικονομικών μεγεθών, χαρακτηρίζονται από κυκλικές διακυμάνσεις. Ωστόσο, στην ανάλυσή μας, μας ενδιαφέρουν μόνο οι τάσεις και όχι οι βραχυχρόνιοι κύκλοι.

